

**Alka Starac (ur.), *Dragonera – dva bisera*, Monografije i katalogi 19,
Pula: Arheološki muzej Istre, 2010., 324 str.**

Monografija o Dragoneri započinje »Predgovorom« (str. 9 – 10) Darka Komše, ravnatelja Arheološkog muzeja Istre, u kojem se osvrće na odabir naziva knjige te nam ukratko predstavlja »dva bisera«. Kasiodor, senator i prefekt pretorija kralja Teodorika, opisuje vile na istarskoj obali u pismu nastalom 537./538. godine upravo kao »nisku biserja«.

Predgovoru slijedi najopsežnije poglavlje knjige autorice Alke Starac, stručne voditeljice istraživanja i urednice monografije, naslovljeno »Arheološka istraživanja 2003. – 2004.« (11 – 240). U »Uvodu« (13 – 16) autorica kreće u potragu za podrijetlom toponima Dragonera za koji pretpostavlja da je izveden iz latinskog imena za vrstu guštera koji se tu mogu pronaći u proljeće i ljeto. Slijede detaljne analize dvaju lokaliteta, Dragonere jug i Dragonere sjever.

Istraživanja na lokalitetu Dragonera jug (18 – 180) pokazala su tlocrt prvoga antičkog i kasnoantičkog stambeno-gospodarskog kompleksa (Dragonera jug 1) s postrojenjima za proizvodnju i preradu maslinova ulja u kojem je kontinuitet života trajao do u prva stoljeća ranoga srednjeg vijeka. Autorica navodi da je riječ o *villi maritimi* za koju je tipičan smještaj uz more s vlastitim pristaništem te proizvodnim i raskošno uređenim stambenim dijelom. Južno krilo kompleksa bilo je namijenjeno stanovanju. Na tom su mjestu istražena dva graditeljska sloja, jedan se datira u 1. – 4. stoljeće, a drugi u 5. – 7. stoljeće. Izloženi su opsežni podaci o svim istraženim prostorijama, o vrsti građevinskog materijala i načinu gradnje te očuvanosti. Posebno se ističe pronalazak mozaičkih podova. Ovisno o namjeni prostora, međusobno se razlikuju veličinom i obradom kockica te izborom motiva. Zapadno i istočno krilo sadrže niz prostorija gospodarske namjene: postrojenja za tještenje maslina s mlinom, tijeskovima i taložnicama za ulje, kupališni sklop, skladišta, radne prostorije za mljevenje žita, kuhinja i zahod. U sjevernom krilu istražena je vodosprema okružena gospodarskim i skladišnim prostorijama. Nalazi komada ljevačke troske, željeznog alata i opreme te vanjske peći za taljenje željeza omogućili su identifikaciju namjene jedne od prostorija koja je služila kao kovačka radionica. Od pokretnih nalaza autorica ističe blok od vapnenca nadgrobnog spomenika iz 1. stoljeća koji je sekundarno upotrijebljen kao nosač stupova tijeska za masline. No, na natpisu se lako iščitava ime za koje autorica pretpostavlja da je ime prvog vlasnika i graditelja vile. Ostali pokretni predmeti govore nam o svakidašnjem životu i aktivnostima koje su se izvodile u vili, o pripremi, pohrani i posluživanju namirnica u keramičkim loncima, amforama, staklenim čašama, zatim o odijevanju i opremi (fibula, karičica, pojasna kopča, udica, okovne pločice), proizvodnim djelatnostima (željezne motike, dlijeta, osti, okovi) i trgovini. Od kamenih predmeta ističe se arhitektonska plastika, kamenice, dijelovi mlina i tijeskova za masline te ulomak kamenog sunčanog sata.

Zapadni dio stambenog dijela flavijejske građevine, podignute u posljednjoj trećini 1. stoljeća, potkraj 4. stoljeća stradao je u požaru. Na istome mjestu, u kasnoantičkom

razdoblju oko 400. godine, došlo je do temeljitog preuređenja i potpuno nove izgradnje stambenog krila. Uslijed povećanog broja stanovnika, a vjerojatno i diobe imanja između više rodbinski povezanih vlasnika, u roku od jednog stoljeća nakon izgradnje kasnoantičkog kompleksa oko 500. godine došlo je do diobe i pregradnji unutarnjih prostora. Daljnje izmjene i pregradnje u kompleksu datirane su potkraj 6. stoljeća. Uslijedili su novi požari u 7. stoljeću na nekoliko mjesta u kompleksu koji u paljevinskom sloju sadrži veliku količinu keramičkog posuđa prepuštenog vatrenoj stihiji. S istočne strane zaljeva, u neposrednoj blizini lokaliteta Dragonera jug 1, nalaze se temelji građevine gospodarske namjene koja je većim dijelom nestala pod morem, a za koju se pretpostavlja da je izgrađena istodobno s prvim rezidencijalnim objektom na suprotnoj strani zaljeva. Autorica smatra da su svi ti objekti činili jednu cjelinu – *villu maritimu*. Najznačajnije graditeljske stupnjeve na lokalitetu Dragonera jug moguće je povezati s određenim povijesnim zbivanjima značajnim za područje Istre. Brojne antičke ruralne vile na istočnoj jadranskoj obali doživjele su u kasnoj antici i ranomu srednjem vijeku preobrazbu u organizaciji proizvodnje i uporabe prostora. Promjene se, između ostaloga, interpretiraju i promjenom sastava stanovništva, odnosno dolaskom novog etničkog elementa. Opsežnu i detaljnu analizu građevinskog kompleksa slijedi popis svih stratigrafskih jedinica, s opisom, naznakom njihova smještaja i popisom pripadajućih nalaza.

Alka Starac autorica je i sljedećeg poglavlja »Arheološko istraživanje 2003.« u kojem je obradila lokalitet Dragonera sjever (181 – 240). Istraženi lokalitet Dragonera sjever 2, definiran je također kao obalni antički gospodarski objekt (*villa maritima*) naseljen u razdoblju od 1. do 7. stoljeća kada je napušten. I na ovom građevinskom sklopu prepoznata su dva glavna stupnja, prvi pripada razdoblju od 1. st. pr. Kr. do 4. st. po Kr. (augustovska građevina), dok se drugi stupanj, građevina datira u vrijeme 4. – 7. stoljeća. I u ovom objektu pronađeni su tragovi gorenja u 7. stoljeću kada je građevina napuštena. Poglavlje završava popisom stratigrafskih jedinica, nakon čega slijede nacrti i table.

Ida Koncani Uhač autorica je poglavlja »Metalni i koštani predmeti iz dva rimska gospodarska kompleksa na Dragoneri« (241 – 266). U poglavlju su detaljno opisani metalni i koštani predmeti pronađeni u oba kompleksa na Dragoneri. Riječ je o predmetima različite namjene, a većina ih je upotrebljavana u svakodnevne svrhe: mjerni pribor, fibule, nakit, dijelovi nožnje, toaletni pribor, pribor za pisanje, razno oruđe, ribarski pribor te čavli. Ovi nalazi kronološki obuhvaćaju šire razdoblje, najstariji sa sigurnošću datirani nalaz je brončana fibula iz 1. do 2. stoljeća, međutim, većina predmeta pripada vremenu kasnog Carstva. Tekst je popraćen katalogom u kojem su predstavljeni svi metalni i koštani nalazi te tablama s prikazom najzanimljivijih predmeta.

Slijedi poglavlje Petre Rajić Šikanjić »Analiza ljudskog skeletnog materijala s nalazišta Dragonera« (267 – 278). Poglavlje započinje opisom metoda korištenih pri analizi koštanog materijala i teškoća s kojima se autorica susrela pri određivanju spola i dobi zbog fragmentiranosti materijala. Daje nam uvid i u zdravstveno stanje analiziranih individua. Utvrđena je linearna hipoplazija koja nastaje zbog sustavnog odgovora tijela na zarazu i/ili lošu prehranu, zatim karijes, neke patološke promjene na kostima čiji je uzrok, primjerice,

anemija, potom fraktura i degenerativna bolest zglobova. Točna datacija nije bila moguća budući da su ljudski skeletni ostaci pronađeni izolirani i bez vremenski odredivih nalaza.

»Numizmatički nalazi s Dragonere« (279 – 291) poglavlje je u kojem Luka Bekić analizira 21 primjerak pronađenog kovanog novca. Većina pripada antičkom razdoblju (vremenu od Klaudija do Antonina Pija), a posebno se izdvajaju zlatni solid Konstancija II. kovan u Carigradu i Justinijanov polufolis kovan u Saloni. Pronađeni su i primjeri mletačkih i austrijskih kovova 17. i 18. stoljeća. Kratak tekst prati opsežan katalog s opisom i datacijom svog pronađenog novca.

Romuald Zlatunić bavio se istraživanjem objekata za pravljenje vapna u sljedećem poglavlju »Istraživanje vapnenica na lokalitetu Dragonera sjever« (293 – 304). Poglavlje započinje prikazom razvoja i korištenja vapna počevši od prapovijesnog razdoblja i razmatranjima o recentnoj izgradnji vapnenica. Prilikom istraživanja antičke vile na području Dragonere sjever pronađene su i istražene ruševine dviju većih vapnenica koje su izgrađene u 19. i 20. stoljeću. Obje vapnenice sastoje se od suhozidne osnove okrugla oblika. Utvrđeno je da je antička kamena građa iz postojeće vile korištena kao materijal za izradu vapna čime je devastiran dio antičke vile.

Autor posljednjeg poglavlja monografije, Paolo Albéri Auber, predstavlja »Sunčani sat iz Dragonere« (305 – 309). Riječ je o ulomku koji pripada tipu polukružnog konkavnog sunčanog sata s otvorom na vrhu. Na ulomku je bilo moguće odrediti tek neke karakteristike, kao što su kružne mjerne crte pomoću kojih je autor uspio razabrati neke geometrijske podatke, npr. promjer sfere i promjer ekvinocijskog kruga kojima je moguće odrediti geografsku širinu za koju je sat bio izrađen.

Knjiga je bogato opremljena, s više od dvije stotine ilustracija, izdanje je u cijelosti dvojezično s hrvatskim i engleskim tekstom u dva stupca. Monografija o dva stambeno-gospodarska kompleksa na Dragoneri umnogome je doprinijela boljem razumijevanju svakidašnjeg života i aktivnostima koje su se izvodile u antičko, kasnoantičko i ranosrednjovjekovno doba na području Istre.

Katarina Gerometta